

Popüler-Bilim

Tarihimizden

Canan Öktemgil Turgut

Mevsimlerin Uyumsuzluğu

Birkaç seneden beri Avrupa'da mevsimlerin gidişatında düzen yokluğu görülmüş ve bu halin sebepleri meteoroloji erbabını meşgul etmeye başlamıştır. İlkbaharın serin, ferahlık veren, latif günleri ekseriya yağmurlu günlerle geçiyor ve kışın kasvet artıran günlerde baharın letafetini tahayyül edip dururken o nazlı sevgili şen, güleç değil, gamlı bir çehre ile görünüyor. Avrupa kıtası dikkate alınırsa kış mevsimi yağmurlu ve karlı geçmiş ve hattâ bir iki sene evvelki şiddetli soğuklar Avrupa'yı titretmiştir. Orta Avrupa'da mart ve nisan ayları ekseriyetle kış ile yaz arasında geçit farz olunurken kış bu geçidi de geçmiş [...] ve mayıs şaşaalı günlerini kaybetmiştir. Hele Avrupa bir iki sene yaz günlerini ancak ağustos ve eylülde görebilmiştir.

Fen erbabı mevsimlerdeki bu uyumsuzluğun sebeplerini tabii olarak araştırmaya koyulmuş ve bu hususta çeşitli fikirler meydana konulmuştur. İleri sürülen sebeplere ve fikirlere bakalım. Hemen hiçbiri de inandırıcı değil. Birtakım astronomi bilgileri, mevsimlerin düzensizliği ile Şems'in üzerinde lekeler gözlemlenmesinin aynı zamana tesadüf ettiğini görünce bu tesadüften mana çıkarmak istediler. Fakat Şems'in lekelerinin bu kadar tesirine nasılsa zihin öyle pek çabuk itimat göstermeye meyyal değil.

Gösterilen bir sebep de Meksika Körfezi'nden koparak Batı Avrupa'ya doğru cereyan eden ve ekvatorun sıcak sularını Avrupa sahiline çıkaran büyük akıntının Avrupa'dan uzaklaşmasıdır. Akıntı Avrupa'ya yakın gelirse tabii bu yönden esip, Avrupa'yı yalayarak geçen rüzgârlar nispeten daha sıcak olacağı için, Avrupa mevsimleri de sıcak olur.

Bu halde Avrupa'ya ekvator cereyanı yaklaştıkça havasının sıcak ve uzaklaştıkça mülayim olacağı muhakkak olmalı. Lakin böyle değil. Aralarında mutabakat bulmak lazım. Bu da yok. Cereyan gittikçe uzaklaşıyor, Avrupa yine güzel ve sıcak havalar görüyor.

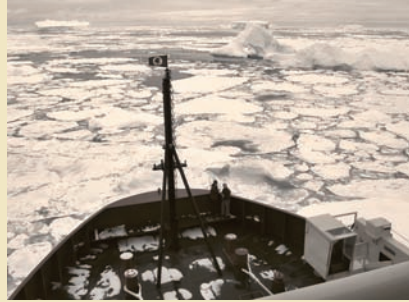
Kışın şiddetini ve uzayışını görenlerden arzın gittikçe soğuduğunu ve seneler geçtikçe tabii olarak soğunun şiddeti artıp hararetin eksileceğini ileriye sürenler bulunmuştur [...] Fakat, arzın bir derece soğuması için geçmesi gereken müddet pek uzundur. Mevsimlerdeki düzensizliğin hissölunduğu kısa müddet zarfında arzın soğumasının tesiri hissölunamaz. Hem de mevsimlerin uyumsuzluğuna sebep, eğer arzın gittikçe soğuması olsa idi, iki sene kış şiddetli geçtikten sonra üçüncü sene hemen hiç kış gelmemiş gibi hafif geçer ve yaz da tamamen

hükümünü icra eder miydi? Bu nazariye de kâfi derecede mevsimlerin uyumsuzluğunun sebeplerini izah edemedi.

Arzın bugünkü durumunda, arzın merkezinde varlığı tasavvur olunan akkor maddenin, arzın sathında meydana gelen hadiseler tesirini farzetmek de abestir. Arzın sathındaki fiziksel hadiselerin sebeplerinin hemen hepsi haricidir.

[.....]

Mevsimlerdeki değişmeye sebep araştıran fen erbabından biri de gelecekteki ihtimallerden bahsediyor: Arzın kutup tarafında senenin hemen her mevsiminde ve hattâ bütün yaz buzlarla çevrili geniş bir kıta bulunduğu malumdur. Bu daimi buz sahrasıyla bu donmuş kıta ya yakın olan denizler arasında arakesit olan bir parça daha vardır ki bu parça, Şems güney yarıküreye geçiş ışınları kuzey için tesirsiz kalınca donar ve Şems tekrar kuzeye çıkıp keskin ve sıcak ışınlarını buraya gönderince, yani bi-

zim için ilkbahar gelince erimeye başlar. Bütün yaz mevsimi, kutuplara aramızdaki bu bölge eridikçe parça parça buzlar kutuplardan ayrılır ve denizin akıntısıyla aşağı doğru iner ve bu buz parçalarının kutup bölgesinden çözülmesi, Şems güney yarıküreye çekilinceye kadar devam eder. Şems aşağı çekilir çekilmez bu ara bölge için hemen donma devri başlar. Yazın kutup buzlarından ayrılan parçalar okyanuslara yayılır ve gittikçe aşağı iner, aşağı indikçe erir. Bu buzlar erirken hararet sıfır ve sıfırdan aşağı bulunur. Tamamen eridikten bir müddet sonra okyanus sularının hararetini bulur.

Şems'in ilk ışıklarıyla yerlerinden kopan buzlar, ya kutbu bir cereyana tabii olur ve buzların erimesiyle husule gelen sular Avrupa kuzey sahillerine kadar inmez. Yahud Avrupa sahillerine kadar bir cereyanla gelir. Henüz erimemiş olan veya erimek üzere bulunan bu buzların hararet derecesi sıfırdır ve her halde okyanus sularından düşük bir hararet derecesindedir. Bunlara temas ederek geçen rüzgârlar oldukça soğur ve hattâ bu buz parçalarının henüz erimesiyle hasil olan su damlalarını dahi

toz halinde havaya karıştırarak bunları Avrupa'ya yayar [...] Bu buz parçalarının damlalarıyla birçok da bulutlar teşekkül edip bunlarda rüzgârın sürüklemesine bağlı olarak kuzeye doğru yoğunlaşmış öteye beriye yağmur halinde yağıncaya kadar ilerler. İşte Avrupa'nın yaz günlerini değiştiren serin rüzgârlar ve yağmurlar!

Düşüncelerini kaydettiğimiz fencinin fikrinde, Avrupa'nın suyunu ve havasını değiştiren sebeplerden biri kutup buzlarıdır. Şems, kuzey yarıküreye ışınlarını hararetle ulaştırınca, kutup buzlarının çözülmesi, Avrupa'ya doğru akın etmesi ihtimali devamlı olduğu için, rüzgârın esme yönüne göre Avrupa'da mülayim havaların hükümlerine olmasa, serin yağmurlar yağması ihtimali de daim ve bakidir. Ağustos ve eylülde ise Şems, ekvatorun iyice uzaklaşmış ve güney yarıküreye geçmek üzere dönüm noktasını aşmış olacağı ve bundan dolayı kutup buzlarının çözüntüsüne, akıntısına imkan kalmayacağı için sıcak günler bu aylarda güler yüz gösteriyor.

[.....]

Buzların donmuş kitadan az veya çok çözülmesiyle yazın hararetinin değişmesi ve ilkbaharın yağmurlu ve serin geçmesi arasında bir nispet kabul olduğu ve bir senenin serin olursa müteakiben birkaç senenin bu surette devamı muhtemel görüldüğü taktirde dahi kesin bir kaide konulamaz. Bu hadiseler şüphesiz bir tabii kanuna bağlıdır. Fakat tabiat bir miktarda, bir nispette çalışan bir makineye benzetilemeyeceği için, eserleri de kati bir intizam göstermeyip tabii kanun dairesinde keyfi bulunduğundan, mevsimlerde bir düzen gözlemlenmesi mümkün olamaz [...] İşte mevsimlerin uyumsuzluğu için fen erbabının güçlü veya zayıf olarak gösterdikleri fenni nazariyat bunlardır. {Kutup buzları nazariyatını teyit için uğraşanlar, beş on sene daimi gözlemler mart ve nisan içlerinde rüzgârların ne yönde estiğine ve ne derecede buz tozlarını içerdiğine bakarak yaz günlerinin nasıl geçeceğini tahmin ettiklerini ve tahminlerinin hemen daima doğru çıktığını ileri sürüyorlar. İzlanda Adası'na fenni keşif için gitmiş olan bir fenci zat, gözlemlerini bu nazariyeye uygun bulmuştur.}

Hulasa, mevsimlerin uyumsuzluğunu hiçbir nazariye temin etmiyor. Yine latif baharlar, güzel yazlar için bize ümit veriyor.

Kaynaklar:

Ahmet İhsan. "İhtilâf-ı Mevâsim". Servet-i Fünûn 74 (30 Temmuz 1308) [11 Ağustos 1892]: 350-52.
Mahmud Sadık. "İhtilâf-ı Mevâsim" [devamı]. Servet-i Fünûn 75 (6 Ağustos 1308) [18 Ağustos 1892]: 363.